

Kraków, 18.03.2021

mgr Małgorzata Byrska-Fudali

Tytuł pracy "**Zapinki o konstrukcji środkowolateńskiej z terenu kultury przeworskiej i oksywskiej**"

Promotor prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko

Streszczenie pracy doktorskiej

Tematem pracy doktorskiej jest wieloaspektowa analiza zapinek o konstrukcji środkowolateńskiej, pochodzących ze stanowisk kultury przeworskiej i oksywskiej. Ramy chronologiczne niniejszej pracy obejmują okres od LT C1 do LT D2, co odpowiada fazie A1, A2 i A3 młodszego okresu rzymskiego (III-I wiek p.n.e). Fibule o konstrukcji środkowolateńskiej, których genezę łączy się z światem celtyckim, pojawiają się na ziemiach polskich już w okresie wyprzedzającym wykrystalizowanie się wspomnianych kultur i często łączone są z kulturą jastorfską. Określenie przynależności kulturowej fibul odkrytych bez jednoznacznego kontekstu na terenie analizowanych kultur wielokrotnie nie jest możliwe. Z pewnymi metodycznymi zastrzeżeniami uwzględniono je w pracy. Bazę źródłową pracy stanowi 738 zapinek, z których analizie typologicznej ze względu na stan zachowania poddano 624 egzemplarze. Są to zapinki importowane ze świata celtyckiego oraz pochodzące z miejscowych warsztatów, działających jak należy domniemywać na obszarach omawianych kultur. Wszystkie zapinki pochodzą ze 153 stanowisk.

Rozdziały wstępne pracy obejmują chronologię okresu lateńskiego i młodszego okresu przedrzymskiego (rozd. I.2) oraz sytuację kulturową na ziemiach polskich pod koniec starszego okresu przedrzymskiego i w młodszym okresie przedrzymskim (rozd. I.3).

Zasadniczą częścią pracy jest analiza typologiczno-chronologiczna zapinek o konstrukcji środkowolateńskiej. Przedstawiono dotychczasowy stan badań nad tymi zapinkami (rozd. II.2), zwracając uwagę, iż w dotychczasowej literaturze stosuje się nadal podział typologiczny zapinek opublikowany 100 lat temu (J. Kostrzewski 1919). Opracowano nowy podział typologiczno-chronologiczny zapinek oparty na znacznej bazie źródłowej, uwzględniający ich cechy surowcowe, morfologiczne i stylistyczne (rozd. II. 3). Wydzielono sześć grup (I-VI) zapinek, a w ich obrębie typy oraz warianty. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono znaczne zróżnicowanie stylistyczne zapinek oraz sprecyzowano pozycję chronologiczną wyróżnionych typów i wariantów (rozd. III). Ustalenia chronologiczne w dużej mierze były możliwe dzięki analizie stylistycznej zapinek, pozwalającej na porównanie

z chronologią analogicznych fibul znanych ze świata celtyckiego. Istotnym narzędziem było również badanie korelacji poszczególnych zapinek z innymi zabytkami w zespołach zwartych, natomiast mniej danych dostarczyła planigrafia cmentarzysk.

Analiza rozprzestrzenienia poszczególnych form zapinek na terenie kultury przeworskiej i oksywskiej wykazała ich znaczne lokalne zróżnicowanie oraz różnice w częstotliwości ich występowania na obszarze wymienionych kultur. Niektóre z zapinek występują tylko na obszarze kultury oksywskiej, z kolei inne na terenie kultury oksywskiej oraz w północno-wschodniej strefie zasięgu kultury przeworskiej, wskazując na powiązania między tymi regionami.

W niniejszej pracy poddano także analizie zapinki w aspekcie ich obecności w stroju kobiet i mężczyzn (rozdz. IV). Zróżnicowanie zapinek o konstrukcji środkowolateńskiej znalazło odzwierciedlenie w obecności innych typów zapinek w stroju mężczyzn i kobiet. Widoczne są również zmiany na przestrzeni młodszego okresu przedrzymskiego w zestawie używanych fibul, które w stroju kobiet noszone były pojedynczo w fazie A1 i A3, natomiast w fazie A2 w stroju kobiet spotyka się dwie do siebie podobne i trzecią odmienną zapinkę. Istotne są również ustalenia dotyczące rytmu zmian stylistycznych analizowanych zapinek w ramach faz A1, A2 i A3 młodszego okresu przedrzymskiego, przy czym najliczniej różne warianty zapinek o konstrukcji środkowolateńskiej obserwuje się w fazie A2 (rozdz. V).

Najstarsze zapinki o konstrukcji środkowolateńskiej z terenu kultury przeworskiej i oksywskiej, datowane na LT C1, są przeważnie importami z obszaru osadnictwa celtyckiego. Następnie lokalne warsztaty przejęły wytwarzanie fibul, opartych początkowo na wzorcach celtyckich, wytwarzając z czasem szereg lokalnych form, obcych stylistyce lateńskiej. W kształcie zapinek z terenu kultury przeworskiej i oksywskiej widać także wpływy kultury jastorfskiej, z którą ludność mieszkająca w dorzeczu Odry i Wisły utrzymywała bliskie kontakty. Do pierwszej części pracy należy ponadto literatura oraz zestawienia zapinek. Druga część pracy obejmuje katalog zapinek, spis stanowisk ujętych w katalogu oraz 39 tablic z ilustracjami zapinek. Cała dysertacja liczy 408 stron.

Małgorzata Byli-Fudol

Kraków, 18.03.2021

Małgorzata Byrska-Fudali, MA

The title “**Brooches of Middle La Tène construction from the ranges of the Przeworsk and Oksywie cultures**”

Promoter prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko

Summary of the doctoral dissertation

The dissertation presents a multifaceted analysis of brooches of Middle La Tène construction known from Przeworsk and Oksywie culture sites. The chronological framework of the study covers a period between LT C1 and LT D2, which corresponds to phases A1, A2, and A3 of the Younger pre-Roman period (3rd-1st centuries BC). The appearance of brooches of the discussed type, whose origins are linked with the Celtic world, in the territory of present-day Poland pre-dates the crystallisation of the abovementioned cultural units, and is today often associated with the Jastorf culture. Some of the brooches known from the territory analysed in this study, discovered outside unambiguous context, cannot have their cultural attribution precisely determined. They have been included in the dissertation, although with some methodological reservations. The source basis comprises of 738 brooches, of which 624 are sufficiently preserved for typological analysis. The collection includes objects imported from the Celtic world, as well as such manufactured locally, most likely in workshops operating within the territories occupied by the two cultural units discussed here. The brooches come from 153 archaeological sites.

The introductory part presents the chronology of the La Tène and Younger pre-Roman periods (chapter I.2) and the cultural situation in Poland at the end of the Older pre-Roman period and during the Younger pre-Roman period (chapter I.3).

The main part of the dissertation presents the typo-chronological analysis of brooches of Middle La Tène construction. The current state of research on such brooches is presented in chapter II.2, and the attention is brought to the fact that a typological division published more than 100 years ago (J. Kostrzewski 1919) still remains used in the subject literature. A new typo-chronological division of brooches is proposed, which is based on a considerable source basis and which takes into account such aspects as the raw material, morphology, and stylistic traits (chapter II.3). The new system identifies six groups of brooches (I-VI), further subdivided into types and variants. The analysis presented in the study revealed a considerable stylistic

diversity of brooches, and allowed the chronological position of particular types and variants to be determined (chapter III). To a significant extent, the chronological conclusions were made possible by the stylistic analysis of the brooches, which allowed for comparing them with analogical specimens known from the Celtic world. Important results were also produced by the analysis of correlation between the brooches and other artefacts co-occurring with them in closed assemblages, while the planigraphy of cemeteries proved less effective.

The analysis of the distribution of particular brooch forms within the ranges of the Przeworsk and Oksywie cultures revealed important local diversity and differences in their frequencies between the two cultures. Some brooch forms are exclusive to the Oksywie culture area, while others occur both in the Oksywie culture and in the north-eastern range of the Przeworsk culture, pointing to connections between these two areas.

The dissertation also analyses the brooches in terms of their presence in female and male attire (chapter IV). The diversity observed among brooches of Middle La Tène construction finds reflection in the presence of other brooch types in male and female attire. Furthermore, changes are evident during the pre-Roman period in the sets of brooches used by women: while single brooches were worn in phases A1 and A3, in phase A2 women often wore two similar brooches and a third, different one. Important conclusions are also drawn concerning the rhythm of stylistic changes in the analysed brooches during phases A1, A2, and A3 of the Younger pre-Roman period, with the largest number of variants identified in phase A2 (chapter V).

The earliest brooches of Middle La Tène construction known from the Przeworsk culture range, dated to LT C1, are mostly imports from the area of Celtic settlement. Then, local workshops started to manufacture such brooches, initially modelled on Celtic pieces and later also in a number of local forms, including such very far from the Celtic style. The shapes of brooches from the Przeworsk and Oksywie cultures also reveal influences from the Jastorf culture, with which the populations inhabiting the Oder and Vistula basins maintained close contacts.

The first part of the dissertation also includes bibliography and lists of brooches. The second part contains the catalogue of brooches, the list of sites included in the catalogue, and 39 plates with illustrations of brooches. The entire dissertation is 408 pages long.

Małgorzata Byli-Fudol